

Обґрунтування оптимального рівня інвестиційного забезпечення аграрних підприємств Черкаського регіону

Л.В. Смолій, аспірант*

Уманський державний аграрний університет

Поглиблення світової економічної кризи зумовило поширення негативних наслідків для інвестиційного клімату агропромислового комплексу України, основним з яких стало різке зменшення здатності підприємств АПК залучати інвестиційні ресурси в необхідних розмірах за рахунок як внутрішніх, так і зовнішніх джерел. До недавнього часу аграрний сектор економіки був одним із найперспективніших напрямків здійснення інвестицій, що зумовлювалось впливом світової продовольчої кризи, підвищенням цін на продукти харчування, зростанням попиту на біопаливо, а також позитивним прикладом багатьох іноземних компаній, що ввійшли раніше на український ринок. В нинішній ситуації навіть досить великі підприємства змушені переглянути свої інвестиційні плани і відмовитися від великих витрат, підтримуючи лише діючі потужності, що насамперед спричинено гострим дефіцитом кредитних ресурсів.

В таких умовах на перший план висуваються проблеми оптимізації обсягів залучення інвестицій та рівня інвестиційного забезпечення аграрних підприємств з огляду впливу цих показників на результативність сільськогосподарського виробництва.

Вивченню питань, пов'язаних з інвестиційним забезпеченням аграрного сектору, та внесенню пропозицій, що мають цінність як з методичного, так практичного погляду, останніми роками приділялась велика увага дослідників. Зокрема, такі вчені-економісти, як П. Т. Саблук та М. Ю. Коденська основними причинами існування інвестиційної проблеми в сільському господарстві вважають міжгалузеві диспропорції в економіці, наслідком яких став диспаритет цін на ресурси і продукцію сільського господарства та відсутність компенсації скорочення державних інвестицій в аграрне виробництво дією інших ринкових механізмів¹.

Одним із шляхів подолання проблеми незадовільного стану інвестиційного забезпечення в сільському господарстві М. І. Кісіль бачить регулювання економічних відносин у державі таким чином, щоб вони забезпечували еквівалентний обмін між сільським господарством й іншими сферами економіки, та забезпечення через механізми розподільчих відносин однакової

* Науковий керівник – М. Ю. Коденська, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України.

¹ Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України. / П.Т. Саблук, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська та ін.; За ред. М.І. Кісіля, М.Ю. Коденської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 478 с.

прибутковості виробництва у різних галузях і продуктових підкомплексах АПК². Дана пропозиція набуває особливої актуальності в сучасних економічних умовах.

Дослідження динаміки й закономірностей розвитку інвестицій в основний капітал та обґрунтування шляхів підвищення інвестиційної привабливості об'єктів інвестування в АПК викладено в праці Лайка Г. П.³ Суттєвий внесок в економічну теорію з питань розробки інвестиційної політики, оцінки ефективності інвестицій та інвестиційної привабливості підприємств агропромислового комплексу зробили також вчені І. І. Лукінов, С.О. Гуткевич, П. І. Гайдуцький, М. М. Кропивко, Д. П. Богиня та інші.

Враховуючи значні наукові дослідження та вагомі практичні розробки з питань здійснення інвестиційної діяльності в аграрному секторі, нові економічні умови, що виникли, вимагають детального аналізу динаміки рівня інвестиційного забезпечення, впливу його на показники ефективності функціонування галузі та визначення оптимального рівня залучення інвестиційних ресурсів для досягнення максимального ефекту, що і окреслює мету даної статті.

Вирішення питань, пов'язаних з оптимізацією рівня інвестиційного забезпечення, вимагає розгляду сучасного стану розвитку інвестиційної діяльності та інвестиційної привабливості сільського господарства, що склалися на сучасному етапі. Економічне зростання, що намітилося останніми роками (до розгортання світової економічної кризи), активізувало фактори, що стимулюють інвестування галузі. Інвестиційна привабливість вітчизняного аграрного сектору почала зростати, що спричинило збільшення темпів приросту інвестицій в його основний капітал. Значною мірою це було зумовлено тим, що розвиток АПК було задекларовано на рівні держави як пріоритетний напрямок розвитку економіки України. Про це свідчить та обставина, що протягом останніх років було здійснено певні кроки в законодавчому забезпеченні реалізації державної аграрної політики, зокрема прийнято закони України «Про державну підтримку сільського господарства України» (2004 р.) та «Про основні засади аграрної політики на період до 2015 року» (2005 р.), а також ряд законодавчих актів щодо запровадження спеціальних режимів оподаткування сільгосптоваровиробників податком на додану вартість та фіксованим сільськогосподарським податком. З метою забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, а отже й підвищення його інвестиційної привабливості, у вересні 2007 року Кабінетом Міністрів України затверджено Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року. За цією програмою, за рахунок

² Кісіль М. І. Інвестиційна та інноваційна складові доктрини аграрної політики України / М. І. Кісіль // Економіка АПК. – 2003. - № 7. – С. 66 – 71.

³ Лайко Г. П. Формування інвестиційної привабливості підприємств АПК / Лайко Г. П. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2005. – 202 с.

здійснення заходів, спрямованих на формування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку сільського господарства, до 2015 року передбачається надходження до галузі близько 20 млрд. грн. інвестицій. Деякі кроки щодо підвищення інвестиційної привабливості здійснювались останнім часом і в регіонах України. Зокрема, в Черкаській області для вирішення проблем інвестиційного забезпечення було прийнято Програму сприяння залученню інвестицій в економіку Черкаської області на 2006–2010 роки, метою якої стало збільшення надходжень інвестицій шляхом створення сприятливих умов діяльності інвесторів на території області та досягнення середньорічного приросту обсягів інвестицій у розмірі не менше 30 відсотків. За рівнем інвестиційної активності Черкаська область посідає четверте місце серед регіонів України, чому сприяють вигідне географічне розміщення, добре розвинута інфраструктура, сприятливі умови для розвитку бізнесу, низький рівень витрат на виробництво, значні перспективи розвитку аграрної та харчової галузей. Область має низку переваг, яких позбавлені інші регіони. Так, в той час, як у деяких областях на частку приватних господарств припадає до половини виробленої сільськогосподарської продукції, на Черкащині понад 75% господарств представлені господарськими товариствами і кооперативами, що вказує на розвиненість великотоварного виробництва і використання сучасних моделей організації аграрного виробництва. Підтвердженням інвестиційної привабливості сільського господарства області є динаміка залучення інвестицій в основний капітал сільського господарства (табл. 1).

1. Динаміка та індекси інвестицій в основний капітал сільського господарства Черкаської області

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Освоєно (використано) інвестицій всього, тис. грн.	87926,0	112694,0	183691,0	377306,0	1063344,0	874326,0	1133132,0
у % до попереднього року	103,5	128,2	163,0	205,4	281,8	82,2	129,6
у % до загального обсягу	15,1	11,7	7,6	18,4	32,2	20,6	22,1
Прямі іноземні інвестиції на початок року, тис. дол. США	807,7	3777,1	7442,5	13411,6	15350,1	19461,2	19738,7
у % до попереднього року	-	467,6	197,0	180,2	114,4	126,8	101,4
у % до загального обсягу прямих іноземних інвестицій	1,5	7,3	7,6	11,0	15,5	16,7	11,3

Джерело: дані Головного управління статистики Черкаської області

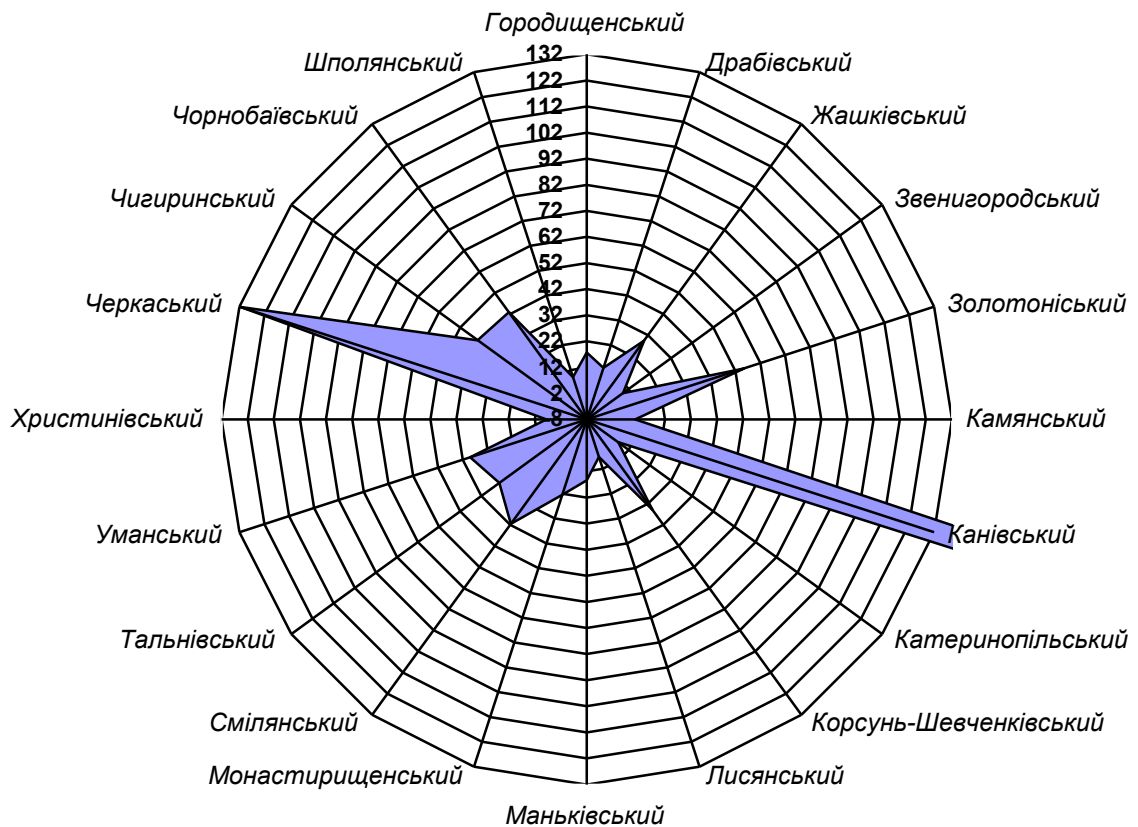
Свого максимуму приріст інвестицій в сільське господарство Черкаської області досяг у 2006 році, коли порівняно з попереднім роком їх обсяги зросли більш як у 2,8 рази, а частка в загальному обсязі перевищила 32%. Протягом останніх років аграрна галузь регіону за вкладеннями в основний капітал посідала друге місце після переробної промисловості, залучаючи від 18,4 до 32,2 % загального обсягу інвестицій в економіку, що значно вище від середнього значення цього показника за регіонами України (5,1%)⁴. В основному, підприємства області реалізують інвестиційні проекти, спрямовані на розвиток птахівництва та свинарства, виробництво продукції рослинництва та комбікормів. Слід зазначити, що останнім часом зростає інтерес інвесторів до тваринництва, про що свідчить той факт, що частка інвестицій, залучених до даної галузі, зросла з 11,1% у 2004 р. до 56,8% у 2007 р. Це пояснюється поліпшенням ринкових умов виробництва продукції тваринницької галузі.

В умовах дефіциту власних капіталовкладень позитивним є зростання обсягу прямих іноземних інвестицій, залучених у сільське господарство області, більш як у 24 рази, порівнюючи значення даного показника на 1 січня 2008 р. з відповідним періодом 2002 р. Приріст інвестиційних надходжень за цей період склав 18931 тис. дол. США. Одночасно слід зауважити, що частка іноземних інвестицій, яка спрямовується на розвиток досліджуваної галузі Черкащини, є досить значною, що зумовлено високим цінами на продовольство на фоні зростаючого попиту на нього. Це дозволяє багатьом компаніям отримувати високу віддачу від вкладених інвестицій у розвиток аграрного виробництва. Одним із найбільш вагомих іноземних інвесторів Черкащини є Німеччина. В рамках українсько-німецького проекту «Розвиток сільського господарства та залучення інвестицій», який реалізується на Черкащині за підтримки Міністерства сільського господарства та захисту прав споживачів Німеччини, успішно працює ряд підприємств Маньківського, Жашківського та Монастирищенського районів.

Незважаючи на позитивні тенденції до збільшення обсягів інвестицій у сільське господарство, забезпеченість ними не відповідає потребі. Інвестиції в основний капітал галузі у 2007 році становили 874,3 млн. грн., в той час як вартість основних засобів за залишковою вартістю за відповідний період склала 1946 млн. грн., а це означає, що було оновлено лише 45% вартості останніх. Крім цього, існує значна диференціація рівня інвестиційного забезпечення в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь за окремими районами Черкаської області (рис.1). Зазначений показник є одним із найважливіших чинників, що впливають на вихід валової продукції, продуктивність праці, собівартість продукції, прибуток і рівень рентабельності.

Серед лідерів за рівнем інвестиційного забезпечення в розрахунку на 100 га

⁴ Марциновський В. Регіони просять вогню / Володимир Марциновський // Український діловий тижневик «Контракти». – 2008. - № 30. – С. 17 – 22.

1. Рівень інвестиційного забезпечення сільського господарства Черкаської області в розрізі адміністративних районів в середньому за 2005 – 2007 рр., тис. грн. на 100 га с. г. угідь

сільськогосподарських угідь вирізняються Канівський (712,97 тис. грн.), Черкаський (131,56 тис. грн.) і Тальнівський (78,5 тис. грн.) райони, що зумовлено наявністю тут таких сильних сторін розвитку аграрної галузі, як розгалужена структура переробної та харчової промисловості та функціонування інтегрованих агропромислових структур. Найменше інвестицій надійшло у сільське господарство Катеринопільського (6,87 тис. грн. на 100 га с.г. угідь), Лисянського (7,14 тис. грн. на 100 га с.г. угідь) та Христинівського (7,52 тис. грн. на 100 га с.г. угідь) районів, що набагато нижче середнього показника по області (71,71 тис. грн. на 100 га с.г. угідь). Така вагома різниця в забезпеченості інвестиційними ресурсами свідчить про невикористані інвестиційні можливості та значні резерви залучення вкладень в галузь заради збільшення обсягу виробленої продукції, інтенсифікації виробництва, зростання прибутку, зважаючи на ту обставину, що сільськогосподарські підприємства області мають приблизно однаковий природно-ресурсний потенціал.

Порівняльний аналіз рівня інвестиційного забезпечення аграрних підприємств Черкащини в середньому за три роки (2005–2007 рр.) дає змогу виявити його вплив на результати їх діяльності (табл. 2).

2. Вплив рівня інвестиційного забезпечення на результати діяльності сільськогосподарських підприємств Черкаської області*

Групи районів за обсягами інвестицій на 100 га с.г. угідь, тис. грн.	Кількість районів у групі	В середньому по групі, тис. грн. на 100 га с.г. угідь			Рівень рентабельності, %
		інвестицій	валової продукції	чистого прибутку (збитку)	
До 10,0	5	7,95	277,48	9,72	11,72
10,1 – 20,0	4	18,21	314,05	12,68	16,34
20,1 – 30,0	2	25,79	315,06	12,68	7,79
30,1 – 40,0	3	35,70	296,65	34,28	17,88
40,1 – 50,0	3	42,65	359,62	16,00	9,18
понад 50,0	3	299,98	724,87	84,93	15,58
У середньому	20	71,71	381,29	28,38	13,08

* Розраховано за даними Головного управління статистики в Черкаській області.

Результати групування районів за рівнем інвестиційного забезпечення дають підстави стверджувати, що простежується прямий зв'язок між показниками валової продукції та рівнем інвестиційного забезпечення, тобто підвищення останнього сприяє збільшенню виходу продукції в розрахунку на 100 га с. г. угідь, проте на ефективність господарювання він впливає неоднозначно. Це означає, що вирішальним є не обсяг інвестицій, освоєних в галузі, а ефективність їх використання. Так, маса чистого прибутку в середньому за три роки в розрізі досліджуваних груп істотно коливається, але загальна тенденція полягає у зростанні його величини в міру збільшення обсягу вкладень на одиницю площі. Зміна рівня рентабельності в залежності від забезпеченості інвестиціями має відмінності, за якими не завжди прослідковується закономірність, що значною мірою зумовлено дією цінового чинника, що має в сучасних умовах господарювання важливе значення.

Слід зазначити, що спостерігається значна диференціація показників для крайніх груп. Так, якщо рівень інвестиційного забезпечення у підприємствах районів першої групи склав в середньому 7,95 тис. грн. на 100 га, то останньої – 299,98 тис. грн., тобто в 37,7 раз більше, а для показника чистого прибутку цей коефіцієнт становить 8,74.

Як вже зазначалося, зміна концентрації інвестиційних ресурсів на одиницю площі та величини показників ефективності сільськогосподарської діяльності знаходиться в прямій залежності, проте в умовах загострення фінансової кризи та зумовленого нею обмеження доступу аграріїв до фінансових ресурсів виникає необхідність визначення розміру вкладень, які забезпечуватимуть хоча й не найвищі показники результативні показники, проте даватимуть найбільшу віддачу. З цією метою було визначено темпи зростання рівня інвестиційного забезпечення та досягнутих результатів діяльності для кожної групи районів порівняно з показниками першої групи (табл. 3).

3. Вплив приросту інвестиційного забезпечення на зміну показників ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств Черкаської області

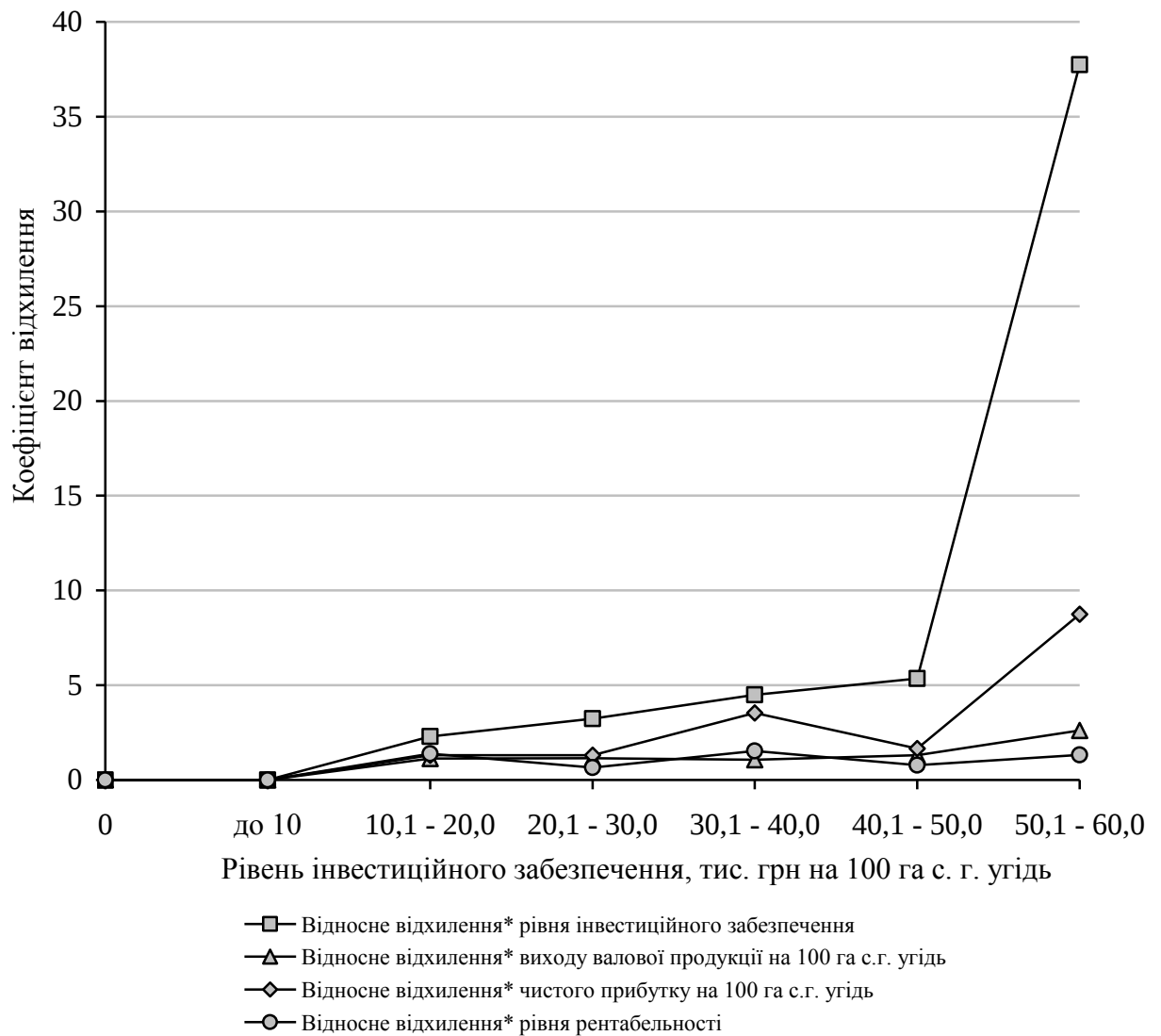
Групи районів за обсягами інвестицій на 100 га с.г. угідь, тис. грн.	Відносне відхилення порівняно з першою групою			
	інвестицій	валової продукції	чистого прибутку	рівня рентабельності
До 10,0	-	-	-	-
10,1 – 20,0	2,29	1,13	1,3	1,39
20,1 – 30,0	3,24	1,14	1,3	0,66
30,1 – 40,0	4,49	1,07	3,53	1,53
40,1 – 50,0	5,36	1,3	1,65	0,78
понад 50,0	37,73	2,61	8,74	1,33

Отримані результати дають змогу визначити такий рівень інвестиційного забезпечення, який відповідатиме якщо не випереджаючому зростанню обсягів виробництва продукції та ефективності використання вкладених ресурсів, то хоча б максимальному наближенню темпів зростання додаткових інвестицій та показників ефективності, досягнутих за їх рахунок.

Співставляючи результати розрахунків, наведених в таблицях 2 і 3, можна стверджувати, що найвищі результати діяльності досягаються підприємствами районів області, що входять до групи, де обсяги інвестицій на 100 га с. г. угідь становлять понад 50 тис. грн., але для отримання ними приросту чистого прибутку у 8,7 разів та валової продукції у 2,6 рази необхідно збільшити величину вкладень в основний капітал у 37,7 разів, що, очевидно, є нерациональним. За допомогою рис. 2 можна визначити оптимальний рівень залучення інвестиційних ресурсів, який досягається за мінімального віддалення кривої відносного відхилення рівня інвестиційного забезпечення насамперед від кривої відносного відхилення чистого прибутку, оскільки саме останній показник використовується для кінцевої оцінки діяльності господарств.

Таке співвідношення забезпечується при показниках, характерних для четвертої групи, де обсяг вкладених інвестицій коливається в межах від 30,1 до 40 тис. грн. на 100 га с. г. угідь. Підтверджує даний висновок і той факт, що виробнича діяльність підприємств цієї групи забезпечила отримання найвищого рівня рентабельності серед інших – 17,88% в середньому по групі. Отже, максимальна економічна ефективність від здійснення інвестицій досягається за нижчого рівня інвестиційного забезпечення, ніж при максимальному обсязі валової продукції та величині чистого прибутку.

Дослідивши стан інвестиційного забезпечення аграрних підприємств Черкаської області, зазначимо, що на сучасному етапі розвитку сільського господарства перед товаровиробниками стоїть завдання раціонального використання інвестиційних ресурсів, що надходять до галузі. З цієї точки зору пріоритетним стає не величина приросту інвестицій, а підвищення ефективності їх використання, їх якісний склад, покращення структури та напрямів інвестиційного забезпечення, спрямування коштів на застосування

* порівняно з першою групою

Рис. 2. Залежність зміни рівня інвестиційного забезпечення та результатів виробництва в господарствах Черкаської області

новітніх технологій та техніки, що в кінцевому підсумку сприятиме покращенню результатів господарювання аграрних підприємств області.